

تاج الملوك ملکه دو دربار خاندان پهلوي

نیلوفر کسری

تاریخ معاصر ایران مملو از کنش ها و واکنش هایی است که ریشه در اعصار و قرون دارد و زن ایرانی در این عرصه به شکل پررنگ تر و ملموس تر به ایفای نقش پرداخته است. در دوران پهلوي علي الخصوص پس از شهریور 1320 زنان در حول محور قدرت نفوذی فوق العاده یافتند و حتی در پاره ای از وقایع نقش اساسی بازی کردند.

از جمله این زنان تاج الملوك آیرملو همسر دوم رضاخان (رضاشاه بعدی) بود که در هر دو دربار پهلوي قدرت و نفوذی فوق العاده داشت. وی در سال 1295 ش به عقد رضاخان میرپنج درآمد. در آن هنگام رضاخان چهل سال و تاج الملوك 25 سال داشت. رضاخان برای تشکیل خانواده خود در محله سنگلج خانه ای اجاره نمود و ظرف مدت 5 سال صاحب چهار فرزند (دو دختر و دو پسر) شد. پس از کودتای سوم حوت 1299 ش رضاخان ابتدا وزیر جنگ با لقب سردار سپه شد و بعد نخست وزیر، سپس فرمانده کل قوا

وبالآخره به پادشاهی رسید، تاج الملوك از این موهبت استفاده شایانی برد و 53 سال اولین بانوی دربار پهلوي (پدر و پسر) گشت. تاج الملوك در دوران سلطنت رضاشاه يك بانوی درباری و ملکه ایران بود و به هیچ وجه اجازه ورود در مسائل سیاسی را نداشت و تنها در امور مالی فعالیت می کرد. از جمله قریه مردآباد واقع در کرج که متعلق به ابوالفتح میرزا سالارالدوله و سابقاً جزو خالصجات بود به مالکیت او درآمده و با استفاده از افراد قشون به توسعه و کشت و زرع و آبادی آن اقدام گشت و بعدها قسمت اعظم زمینهای آن به قیمت گران به فروش رفت و نام شاهدخت بر آن نهاد. و کاخی عظیم در آنجا ساخته شد و سالیانه مبلغ گزافی از فروش محصولات آنجا نصیب او گشت. تاج الملوك از طرفداران ترویج فرهنگ غربی در دربار ایران بود. این طرفداری به ویژه، پس از سفر او در سال 1312 به آلمان، سوئیس و فرانسه به جهت دیدار محمدرضا افزون گشت. وی در بازگشت میهمانی های پر خرج به شیوة اروپایی در ایران باب کرد. در ابتدا میهمانی ها شامل زنان و شاهدگان دربار می شد اما پس از کشف حجاب که خود تاج الملوك نقش اساسی در آن ایفا نمود، این میهمانیها مانند دربار اروپایی به صورت مختلط تشکیل می گشت. وی در عروسی های پسر و دختران خود و همچنین در شکست و جدایی آنان نقش بسزایی داشت به ویژه در مورد پسرش محمدرضا پهلوي حرف اول را می زد. پس از شهریور 1320 و خروج رضاشاه از ایران به ملکه مادر مشهور گشت و نامه های ملامتسانه رضاشاه به وی مبنی بر بزرگ فامیل بودن و حفظ خاندان پهلوي بر قدرت و اعتبار او افزود. 1 او از 1320 ش در امور سیاسی نیز دخالت نمود و با بزرگانی چون قوام، بیات، و ساعد آشنایی و رفت و آمد پیدا کرد، به طوری که پاره ای از تقاضاهای وی پذیرفته می شد. تاج الملوك پس از فوت رضاشاه به عقد شخصی به نام غلامحسین صاحبدیوانی درآمد. صاحب دیوانی از مالکان شیراز بود و خواستار نمایندگی مجلس، پس از نفوذ همسر استفاده کرد و به خواهش تاج الملوك در دوره حکومت قوام نام او از صندوق فساد بیرون آمد و به وکالت مجلس رسید. اما عمر روابط حسنه او با ملکه نیز چندی نپایید و تدریجاً بین آن دو جدایی افتاد. ملکه مادر در امور سیاسی خود گاه با کمک شمس به فعالیت می پرداخت و گاه با کمک اشرف. به عنوان مثال انتصاب هژیر به وزارت دربار از اقدامات او و شمس بود. بعدها در عصر حکومت دکتر مصدق ملکه مادر از مخالفین سرسخت او شد و با اشرف پهلوي به تشکیل جناح مخالفین درباری پرداخت. او با عده ای از مخالفین مصدق در مجلس ارتباط داشت و یکی از قطبهای مهم فشار علیه مصدق به حساب می آمد. از جمله افرادی که جزو یاران ملکه مادر به حساب می آمدند جمال امامی، محمدعلی نصرتیان، محمدعلی شوشتری، منوچهر تیمورتاش و مهدی پیراسته بودند. شدت این اقدامات به حدی بود که به دستور دکتر مصدق ملکه مادر و دخترش اشرف از ایران تبعید گشتند.

پس از کودتای 1332 ملکه زندگانی جدید خود را در رفاه کامل شروع کرد و این بار علاوه بر دخالت در امور زندگی فرزندان خویش، به معاملات و سرمایه گذاریهای داخلی و خارجی پرداخت و ظرف مدت کوتاهی یکی از سرمایه داران بزرگ ایران گشت. او مدت 35 سال با قدرت کامل در دربار پهلوي زندگی کرد و در زمان انقلاب 1357 به کاخ خود در امریکا فرار نمود و همراه فرزندش شمس در آنجا ساکن شد. اندکی بعد به بیماری مبتلا شد و چندی در بیمارستان بستری گشت. و بالاخره در ناباوری اخراج و فوت فرزندش محمدرضاشاه در یکی از بیمارستانهای امریکا در حالی که در تنهایی کامل بسر می برد درود حیات گفت. 2

1. سندش 112 الف 143212 موجود در آرشیو مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر.

2. جهت کسب اطلاعات بیشتر به خاطرات تاج الملوك مراجعه کنید.